

Dr. Andreja Valič Zver

Študijski center za narodno spravo

Nepredelani spomini

Spoštovani svojci žrtev, spoštovani vsi, ki ste se pogumno trudili za resnico, izkop, identifikacijo in dostojanstven pokop žrtev Konfina, spoštovani visoki gostje, gospe in gospodje!

»20. stoletje je pustilo za seboj opustošene pokrajine, polne trupel, izgubljene iluzije, prelomljene obljube in nepredelane spomine,« je zapisal zgodovinar (George Tismaneanu).

Temeljno bivanjsko stisko, ki nas preplavi, ko ponižno, s sklonjenimi glavami, strtimi srci in neskončnim spoštovanjem stojimo na posvečeni zemlji ob odprtem grobu *mučnikov slovenskega naroda*, je mojster peresa (Ivo Andrić) ubesedil takole:

»Tega ne bo mogoče nikoli izraziti, kajti človek, ki kaj takega vidi in preživi, onemí, mrtvi pa tako in tako ne morejo govoriti.¹«

Mrtvi ne morejo govoriti, živi onemijo. So dogodki, tako strašni v svoji nečloveškosti, da možgani zamrznejo, srce se skrči v grozi, jezik ne uboga več, hrbtenica se upogne... In tako gremo naprej... *Človek – bilka* eksistira, a tisti pravi *človek – homo sapiens* je v njem utišán, zadušen... Videti in doživeti nedoumljivo Zlo in ga preživeti - to je izkušnja, ki je zaznamovala generacije Slovenk in Slovencev po tistem strašnem *letu 1945*, ko so se zgodili Šentvid, Teharje, Huda jama, Crngrob, Lancovo, Šterntal, Petriček.... in še na stotine odkritih in neodkritih morišč vsepovsod po slovenskem ozemlju.

In zgodil se je tudi Konfin. Ko iz globin vsiljene pozabe vstaja pretresljiva zgodba, ki jo je širši slovenski javnosti odkril dr. Lovro Šturm v svoji knjigi *Brez*

¹ Ivo Andrić, *Most na Drini*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1966, str. 313-314.

*milosti*², nam ledeni kri. Dr. Šturm je skupaj z dr. Blažem Ivancem s pomočjo dokumentarnega gradiva in pričevanj, opisal množični umor vojnih ujetnikov, ranjencev, bolnikov in invalidov med 21. ali 22. in 24. junijem 1945 v breznu pri Konfinu I. Ranjence so iz ljubljanskih bolnišnic prepeljali z avtobusi in s pokritimi tovornjaki v zapore politične policije Ozne. Ocenjeno število žrtev se giblje okrog števila 200. Iz zaporniške knjige Centralnih zaporov Ozne je razvidno, da so 22. junija 1945 ob 2. uri zjutraj odpeljali 28 nemških in pet slovenskih ujetnikov, 24. junija 1945 pa ob 1. uri zjutraj še skupino 60 slovenskih ujetnikov. Med njimi je bilo 22 bolnikov, ki so jih pred tem (9. junija) prisilno premestili v zapore iz Splošne bolnišnice v Ljubljani.³

Dr. Lovro Šturm takole povzema pričevanje domačinov o drugem transportu: *»Ko so se ljudje iz Rakitnice vračali s pogreba med 10. in 11. uro dopoldne, so spet zagledali kolono vozil, ki je vozila iz gozda. Bila sta dva avtobusa vojaške barve (siva, zelena?) in dva tovornjaka. Ustavili so se sredi vasi. Z vozil so skočili vojaki in šli k bližnjim kmetijam. Iz vodnjakov kapnic so si natočili vode in se umivali. Nekaj jih je odšlo navzdol po bregu do reke Rakitnice do mlina pri Malnarjevih. Vojaki so imeli za pasom domobranske kape. Na zadnjih sedežih enega od avtobusov je bilo videti kup vojaških uniform. Potem so vojaki v vasi malicali. Ljudem so povedali, da so se borili s 'ta belimi'. Strelov iz gozda ni bilo slišati. Kasneje so domačini videli pri Konfinu goreti ognje oz. tleče ostanke. Gorela so oblačila in sanitetni material. Ostanke obvez, mavca, protez in drugih ortopedskih pripomočkov, ki so bili ob robu tistega brezna, ki je bliže cesti, je bilo mogoče videti še leta 1947. Ni bilo pa najti ostankov nabojev. Ljudje so zato sklepali, da so bili med ujetniki na kraju množičnega poboja tudi številni ranjenci in invalidi.«⁴*

S. Jedrt, usmiljenka Marija Kršmanc, doma iz barjanske vasi Bevke, je bila med vojno kot usmiljenka zaposlena na kirurškem oddelku Splošne bolnice v Ljubljani. Opazila je, da je med papirji, ki jih je hranil oddelek, tudi imenik 65

² Lovro Šturm (ur.), *Brez milosti, Ranjeni, invalidi in bolni poveljni ujetniki na Slovenskem*, Nova revija, Ljubljana 2000.

³ Lovro Šturm (ur.), *Brez milosti, Ranjeni, invalidi in bolni poveljni ujetniki na Slovenskem*, Nova revija, Ljubljana 2000, str. 72–73, 158–162.

⁴ Lovro Šturm (ur.), *Brez milosti, Ranjeni, invalidi in bolni poveljni ujetniki na Slovenskem*, Nova revija, Ljubljana 2000, str. 72, 237–240.

hudo ranjenih vojakov slovenske domobranske narodne vojske, ki so bili 8. junija 1945 premeščeni iz bolnice v centralne zapore Ozne na Poljanski cesti. Zbrala je pogum in prevzela skrb za tiste papirje. Vedoč, da tako odkriti dokument pri njej ni povsem varen, ga je izročila v varstvo zanesljivemu človeku iz domače vasi. To je bil Franc Lešnjak, ki ga je čez nekaj časa, ko je opazil, da tudi njega nadzorujejo, izročil svoji poznejši ženi Mariji Sedej iz kmetije na Lesnem Brdu. Ta ga je spravila na varno mesto, kjer je ostal do časa, ko je tudi do nje – po mnogih letih, skoraj po pol stoletja – prišel glas, da utegne koristiti dr. Lovru Šturmu, ki se je prav tedaj s prijatelji odločil, da razišče usodo ranjenih vojakov slovenske domobranske vojske.

In tako je prisilno zamolčana resnica začela prihajati na dan...

Prva vlada Janeza Janše je podprla napore svojega pravosodnega ministra dr. Šturma. Janševa vlada je razumela, da gre v primeru množičnega umora v Konfinu za enega najhujših zločinov zoper invalide in bolnike! In tudi zato je bilo odločeno, da (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve skupaj s Komisijo Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč pod vodstvom dr. Jožeta Dežmana in v sodelovanju z Ministrstvom za pravosodje pod vodstvom dr. Šturma,) se leta 2006 začne izkop posmrtnih ostankov žrtev zločina.

Brezno pri Konfinu v Kočevskem rogu se od drugih grobišč, ki so nastala zaradi pobojev po drugi svetovni vojni, razlikuje po tem, da so strokovnjaki identificirali 88 umorjenih ljudi. Ugotovili so, da naj bi bili umorjeni sami moški, od njih je bila polovica mlajša od 25 let, nihče pa ni bil mlajši od 16 do 18 let. Kot so še ugotovili strokovnjaki, je bilo vsaj 30 lobanj poškodovanih zaradi strela iz strelnega orožja. Da gre za bolnike, invalide in ranjence, potrjuje tudi dejstvo, da so v breznu našli opornice za noge. Avgusta 2006 je ekipa podjetja Anthron iz Izole, v njej pa so bili vodilni možje jamarske reševalne službe iz Društev za raziskovanje jam Domžale in Ribnica ter Jamarskih klubov Ribnica in Krka, začela z izvlekom materiala iz jame. Osem jamarjev je potegnilo iz jame okoli 25 kubičnih metrov skal, lesa, blata. S tem so brezno poglobili za dva metra in prišli do globine 40 metrov oz. do dna brezna, ki so ga pokrivali posmrtni ostanki umorjenih. Izvlečeni material je dokaz, da so hoteli storilci, ki so na trupla umorjenih vrgli hlodovino in brezno zaminirali, za večno prikriti svoj zločin. Od 88 žrtev poboja v Konfinu I. so pridobili še živeče sorodnike za 36 žrtev, od katerih so jih z molekularno genetskimi tehnikami identificirali 29.

Brezno pri Konfinu sodi med več kot 630 prikritih množičnih morišč v Sloveniji, v katerih ležijo trupla domobrancev in pripadnikov drugih vojaških formacij ter civilistov, ki so jih po drugi svetovni vojni umorile takratne jugoslovanske in slovenske komunistične oblasti.⁵

Zločinskost ponorelega uma se je v tistih mračnih časih potisočerala. V slepi mržnji, a vendar v skladu s peklenskim načrtom, je zajela ozemlje, ki se je za merila tedanjega sveta zdelo docela civilizirano. Mladi, stari, bolni, ranjeni, invalidi, ženske, otroci so brez milosti in brez upanja na rešitev umirali v grozljivih mukah v nepredstavljivo globokih slovenskih rudniških jaških, jamah, gozdovih... prepuščeni pošastim v človeški podobi.

Izven dosega našega omejenega razuma in vnaprej obsojeni na propad bi bili vsi naši poskusi zamišljanja občutkov v jame zmetanih, nagnetenih, zlomljenih, zrak hlastajočih *ponižanih kosti*. To je bila *Visoka pesem mučeništva*.

In potem... nema in gluha tišina. Zgodbe o mučeništvu so se skrile za zidovi molka. Rane so prekrile plasti zabrazgotinjene pozabe. Bolečina se je zvila navznoter. Čas je, vsaj zdelo se je tako, brisal stopinje morilcev. Njihove okrvavljene roke pa so znova in znova pripovedovale izmišljene laži o svoji nedolžnosti.

Izvensodni, množični, sistemski in sistematični umori na Slovenskem so zarezali v tisoče in tisoče življenj, krivih brez krivde in obsojenih brez sojenja. Konfin, Šentvid, Teharje, Huda jama, Crngrob, Lancovo, Šterntal, Petriček.... in še na stotine odkritih in neodkritih morišč vsepovsod po slovenskem ozemlju so neskončno dolga desetletja prisilno eksistirali kot črna pega našega javnega spomina. *Eksistencialni nič* je človeško dostojanstvo poteptal v prah pozabe. A v spominu svojcev, v ranjenih dušah mater, očetov, sester, bratov, dedkov, babic... so ostale ožarjene podobe njihovih dragih kot večni neizbrisni spomenik brezdanje *ljubezni, ki premaga vse*.

Zgodovina pa je še enkrat dokazala, da je neusmiljena sodnica. Perverzno se je poigrala s tistimi, ki so v svoji pokvarjenosti, pa tudi naivnosti, verjeli, da se jo zlahka prelisiči. Verjeli, da sta zaukazan molk in vase obrnjena bolečina način

⁵ <http://demokracija.si/slovenija/ob-breznu-pri-konfinu-danes-spominska-slovesnost-za-pobite-domobranske-ranjence.html>

preživetja. Da lahko koračnice prevpijejo žalostinke za izgubljenimi dragimi. Da lahko brezčutno in brez sledov skriješ tisoče in tisoče umorjenih človeških bitij v skladovnice *ponižanih kosti*...

Katarza je prihajala počasi... Demokratične spremembe v Vzhodni Evropi so tudi uspavani evropski Zahod opozorile na trpljenje desetih milijonov ljudi v času komunističnega totalitarizma. Tako kot drugje v državah za *železno zaveso* so tudi na Slovenskem prisilni molk razbijali številni pogumni posamezniki, ki so neizbrisno vtisnili pečat soočanju s sistemskimi in sistematičnimi kršitvami človekovih pravic in temeljnih svoboščin v času komunizma.

Zločini komunizma v evropsko zavest pronicajo počasi, za marsikoga prepočasi. A silovitega vulkanskega izbruha resnice se ne da ustaviti...

Generacija žrtev počasi odhaja. Ostajajo generacije mladih, ki imajo pravico vedeti. Vedeti, kaj so počeli njihovi očetje in dedi. Razumeti, katere silnice so jih zajele v svoj mrtvaški ples, da so počeli norosti, ki homo sapiensa spreminjajo v homo lupusa. Predvsem pa – ne ponavljati grehov svojih očetov in dedov.

Tudi Slovenke in Slovenci hodimo po poti *upora proti kulturi molka in laži*. Obotavljivo, opotekajoče, počasi. Mnogokrat se sprenevedamo in tiščimo glave v pesek. Ogromno je pobalinstva in celo sovraštva, kar je slaba popotnica za demokratično prihodnost. Mnogo jih je, ki v strahu za lastne koristi vpijejo, naj *pozabimo preteklost* in gledamo le v še v prihodnost..

Je že tako, da stvari ne tečejo..., kot bi si mnogi, na Slovenskem premnogi, želeli. *Ponižane kosti* silijo na dan, mrtvi po neki, preprostemu razumu nedoumljivi logiki, slej ko prej spregovorijo. Bomo v smrtnem krču čakali na njihov *j'acusse* ali bomo v svetem spoštovanju civilizacijskih norm poskušali ugotoviti, kdo vse so bili, opravili dostojen pokop, se poklonili njihovemu spominu in iskali resnico?

V iskanju resnice je mogoč en sam odgovor: v Sloveniji, kjer so se zgodili najhujši množični izvensodni umori v Evropi, tudi pripadnikov drugih narodov, nujno potrebujemo nediskriminatorne vojne zakone, identifikacijo ostankov žrtev, kjer je to le mogoče, pieteten pokop žrtev v čim širšem možnem soglasju z njihovimi svojci. Potrebujemo spomenike žrtvam komunizma in revolucije. Potrebujemo odprte arhive za neovirano soočenje s *temno stranjo meseca*.

Potrebujemo pa tudi *več sočutja in državljanskega poguma*, kot je zapisal eden od najpogumnejših raziskovalcev komunističnega totalitarizma, dr. Jože Pučnik kot vodja parlamentarne preiskovalne komisije sredi 90tih let prejšnjega stoletja. Potrebujemo več *pritiska civilne družbe na politične in državne ustanove*. Potrebujemo več *korajže*, da se končno razrešijo dileme, ki nas po vseh teh desetletjih še vedno težijo in usodno razdvajajo.

A slovenska politika, predvsem njen levi pol, ni zmogla niti toliko moči, da bi potrdila resolucijo, ki jo je leta 2009 sprejel Evropski parlament in v kateri obsoja vse totalitarne režime. Poniglavo sprenevedanje ob t.i. seznanjanju z evropsko resolucijo in poskusih njenega sprejemanja je slabo sporočilo za prihodnost mladi in razvijajoči se slovenski demokraciji.

Spoštovani!

Evropa se na različne načine sooča s svojo totalitarno preteklostjo. A v nečem si je edina: *žrtev je žrtev, ne glede na to, kdo jo je mučil, ubijal, zapiral...* In danes, v tem trenutku, gre za žrtve. Tukaj smo zaradi njih... mladih, ranjenih, bolnih, invalidov... tistih, ki so v svojem križevem potu na pragu smrti ostali tudi brez pomoči, bergel, opornic, protez...

In tukaj smo tudi zato, da jasno in brez sprenevedanja povemo, da smo svojim prednikom, svojim slovenskim mučenikom in mučenicam dolžni *resnico, pravico in spomin*.

Iščemo resnico. Pravica prihaja. Ničesar ne bomo pozabili.

Slava spominu slovenskih mučenikov.

Naj jim bo lahka domača slovenska zemlja.